

יד ושם

בית הספר הבין-לאומי להוראת השואה
המגמה להכשרת מורים

"ממעמקים קראתיה"

תהילים ק"ל, א'

תפילה בימי חורבן יהדות אירופה

אוסף מקורות נלווה להרצאות ולסדנאות

פנימי - למשתתפי כנס תשעת הימים תשע"ב

המדור החרדי

בית הספר הבין-לאומי להוראת השואה ביד ושם

מילות פתיחה

בשנה זו בחרנו לעסוק בתפילה "בימים הנוראים ההם".

בתקופת השואה חי היהודי בעולם של מצוקות קשות, התעללות, השפלה, רעב, קור, ועוד. עולם של דה-הומניזציה שנועד לפרק כל זיק של צלם א-לקי בכל אדם באשר הוא אדם.

מטרת הנאצים הייתה לנתק את היהודים מכל מסגרת אנושית, ממעגל החיים וממעגל השנה. כל מערכות החיים לא נותרו כשהיו, וקשה מאד עד בלתי אפשרי היה להמשיך ולשמר את אורח החיים הקודם ואת תבנית החיים המוכרת.

בעולם שכזה היה כמעט בלתי אפשרי לקיים אורח חיים יהודי. למרות השבר הגדול שעלול היה לפרק כל מסגרת, ולמרות נוכחות הרעב והמוות בכל פינה, היו ניסיונות להמשיך את החיים הקודמים. עם כל הקשיים יהודים השתדלו לשמור מצוות ככל האפשר, להתפלל, ואף לקיים תפילה בציבור.

יהודים ניסו בעזרת התפילות להתחבר למעגל החיים ולמעגל השנה. עצם המאמץ להתפלל והתפילות שהתקיימו תוך סיכון עצמי, היוו תגובת נגד לכוונת הנאצים לפרק כל מסגרת יהודית.

נושא התפילה בשואה מעלה שאלות רבות ושונות כמו: האם יכלו היהודים להמשיך במתכונת החיים המוכרת? מה נכפה עליהם לשנות, ומה עשו כאשר לא יכלו להמשיך להתפלל כבעבר?

הלימוד על נושא התפילה מעצים את המשמעויות החדשות שניתנו לתפילות באותה תקופה. הלימוד מדגיש את מאבקו של האדם אשר למרות התקופה הקשה, הצליח לקיים, ולו במשהו חלקי או סמלי, מצוות מסוימות ותפילות.

היטיב לבטא זאת הלל זיידמן בספרו "יומן גטו וורשה", בתארו את היהודים המקוננים בתשעה באב:

"יושבים אנו ומבכים את חורבן בית המקדש ואת חורבן חיינו אנו – חיים שהיו מלאים סבל, אבל גם תקוות – שעתה לא תתגשמה עוד לעולם..."

גב' שולמית אימבר, מנהלת פדגוגית

עמו אנכי בצרה – על מעלת התפילה

כשאדם מכיר שהשי"ת נמצא בכל חייו, יושיעו השי"ת מכל צרותיו.

על זה שעונה השי"ת על הקריאה בעת צרה ח"ו אומר הכתוב "עמו אנכי בצרה" – ומשמעות הכתוב היא דמה שאענהו כשיקראני הוא.

משום כי 'עמו' אנכי בצרה – ומה היא ההדגשה בזה ש'עמו' אנכי בצרה.

עלינו לדעת כי האדם הבוטח בהשי"ת וחוסה בצילו, צריך כביכול להכניס את הקב"ה בכל מאורעות חייו [אין אלע זיינע איבערלעבונגן], ואז שורה השגחת השי"ת עליו בכל מאורעותיו. אם בפרט אחד ורגש אחד הוא חי בלא קשר לאמונתו בהשי"ת, הרי ח"ו שם אינו מכניס את השכינה כביכול, (וכדאמרי אינשי – איפה נמצאת השכינה, בכל מקום שמניחים לה להיכנס). ואם יש באדם אף כח אחד או רגש אחד בכל ענין מחייו בלי מחשבת התקשרות להשי"ת – כביכול באותו הדבר ננעל הפתח בעד השראת השכינה ואין ההשגחה העליונה שומרת עליו, לכן בכל מאורע ממאורעות חייו – בכל שמחה ובכל עצב ח"ו, צריכים להתקשר עמו יתברך, וכשיתנהג האדם עם השי"ת באופן של "עמו אנכי בצרה" אז יקויים בו גם הסיפא דקרא "אחלצהו ואכבדהו".

...גם האדם הקטן שבקטנים יש בכח תפילתו לפעול שתתמלא בקשתו. דוד המלך אומר "קרוב ה' לכל קראיו לכל אשר יקראו באמת" (תהילים קמה, יח), הרי שכל שמתפלל וקורא אל השי"ת ב'אמת' השי"ת קרוב אליו ושומע תפילתו. הקריאה אל ה' ב'אמת' אינה דוקא הקריאה שנעשית מתוך הכרה על פי חכמה עליונה ובכוונות נישאות, אלא כל בקשה הנאמרת בהכרה ברורה שהשי"ת שלפניו הוא עומד בתפילה וממנו הוא מבקש את צרכיו הוא היכול להושיע – היא קריאה ב'אמת'. וכשאנו עומדים בתפילה לפני ה'כל יכול' נבקש ממנו בקשתנו מתוך הכרה ודאית ומוחשית שהוא היכול להושיע – לכל הפחות באותה הרגשה של ודאות שיש לנו בשעה שאנו פונים בבקשה לבשר ודם שאנו בטוחים בו שהוא יכול לעזור לנו שאז בקשתנו אליו היא באמת. בעמוד האדם להתפלל לפני בוראו נדרש ממנו להכיר שבקשתו היא מאת השי"ת הכל יכול והטוב ומטיב, ושמתוך ידיעתו את מידת טוב השי"ת ורחמיו על מעשיו הוא מבקש את הישועה ממנו, ובכך כבר נכללת תפילתו בין התפילות הראויות להתקבל – וגם תפילתו של אדם הפשוט יש בכוחה לפתוח שערי רחמים ולהשפיע חסד על העולם ועליו.

נדע נא בזה כי בכל מאורעות החיים, עלינו לפנות בבקשת תפילה להשי"ת להצילנו מהצרה הבאה עלינו ח"ו, וכי מבלעדי זאת אי אפשר להנצל, והקב"ה מחכה לתפילתן של צדיקים וכל ישראל.

נלקט מתוך "שיעורי דעת" להגרא"י בלוך זצוק"ל הי"ד

הרב אברהם יצחק בלוך זצ"ל הי"ד (תר"ן, כ' בתמוז תש"א)

ראב"ד וראש ישיבת טלז בליטא.

בתרפ"א מונה לראש ישיבת טלז לצד אביו, לאחר פטירת אביו בשנת תר"צ נבחר לרבה של הקהילה. כמו כן כהן כחבר מועצת גדולי התורה של אגודת ישראל.

בתחילת חודש תמוז תש"א (יולי 1941) נכנסו הגרמנים לטלז וביום המר, כ' בתמוז, ערכו הנאצים טבח ביהודי טלז.

יהודי טלז הלכו אל מותם, כאשר בראשם עומד הגאון ר' אברהם יצחק בלוך, ויחד עמו כל חברי הנהלת הישיבה והמכינה, הרמ"ם, יחד עם חברי "כולל הרבנים", ה' יקום דמם.

תפילות במעגל השנה

הנאצים רצו לשבש את מעגל השנה כחלק ממדיניות הדה-הומניזציה בה נקטו. הניסיון להתחבר למעגל השנה עם כל המשמעויות של מעגל זמן זה, החזיר ליהודים במידה רבה את החיבור למעגל של שפיות בתוך העולם הבלתי אפשרי בו חיו.

חיבור למעגל השנה, והניסיון לקיים חיים יהודיים ככל הניתן בתנאים לא תנאים, איפשר ליהודים לשאוב כוחות מזמנים מיוחדים אלו ולקוות לזמנים טובים יותר, בהם יוכלו לחיות חיים יהודיים שלמים.

המקורות שלפנינו ינסו להאיר ולו במעט את הרצון להיצמד למעגל השנה על כל משמעויותיו.

אין לנו תפילה בצבור אפילו בימים הנוראים.

בבתי כנסיותינו שוררת אפלה, כי אין באי מועד. נסתלקה מהם שכינת ישראל וקדושתם פגה. שאיה ושממה מבפנים ועצבות שורה עליהם מבחוץ. אף לימים הנוראים לא נתקבל רישיון לתפילה בציבור, אם כי איני יודע אם הקהילה השתדלה בזה. ואם לא השתדלה, אין זה אלא מפני שידעה מראש כי ההשתדלות תושב ריקם.

בימי גלותנו היותר חשכים ואפלים לא נוסינו בניסיון זה. לא היתה עוד עד כה מלכות רשעה שההינה לאסור לעם שלם להתפלל. להפך, אף השלטון היותר אכזרי היה הוגה חיבה לחרדים על דת, כי כל דת מצווה על נאמנות למלכות.

אבל אויב ברברי ואכזרי כזה עוד לא היה בתולדותינו הרווייה דמעות ודם. אין לך דבר בעולם, בין גשמי ובין רוחני, שהתיר לנו, אין לך מקצוע בחיים שלא הבדיל בו אותנו לרעה.

וראה זה פלא: אף על פי כן אנחנו חיים.

אמנם חיי בוז ושפלות כלפי חוץ, אבל כל כך קהו רגשותינו האנושיים עד שחדלנו להרגיש, ואין רגש העלבון האנושי המקנן בכל בן אדם מתקומם אף לנגד העלבונות היותר ברבריים ואכזריים. הא למה הדבר דומה? לכלב רע שאינו נוהג בך מנהג של כבוד; התיעלב? הלא על כן כלב הוא!

ועוד: הכל אסור לנו; והכל אנחנו עושים! את "פרנסתנו" אנו מוצאים באיסור ולא בהיתר.

וכן בנוגע לתפלה בצבור: מנינים נסתרים למאות בכל מלוא ורשה עורכים תפלה בצבור ואינם דולגים אף על הפיזטים היותר קשים. גם מגידים ונואמים אינם חסרים בהם;

הכל כמנהג ישראל מקדמת דנא.

במקום שאין מסירה אין האויב יודע בין ימינו לשמאלו. וחזקה היא על אדם מישראל, אף על ישראל יליד פולניה, שלא ילך להלשין על יהודים העומדים לפני קונם.

בוחרים על יד בית התפלה הראשי באיזה חדר צדדי, שחלונותיו נשקפים כלפי החצר, ויוצקים צקון לחש לפני א-לקי ישראל. הפעם בלי משוררים ומקהלות רק תפלה בלחש, אבל לעומת זאת תפלה שבלב...

אף לבכות ולשפוך דמעות אפשר בחשאי ושערי דמעות אינם ננעלים... ואולי טוב שכך נגזר עלינו: בכל מקום שיש כנסיה יהודית היא נמצאת בסכנה להתפס. הקב"ה מקדים רפואה למכה...

...ולכן אנחנו נותנים הודיה לא-לוקי ישראל שהחינו וקימנו והגיענו לזמן הזה. במשך השנה – הרבה יחידים שתו את כוס התרעלה, הרבה פרטים ירדו שאולה, והקיבוץ בכללו הורד והושפל ונתדלדל, אבל – לא תם לגווע...

ח.א. קפלן, "מגילת יסורין" יומן גטו ורשה עמ' 350-351, 2 באוקטובר 1940 ער"ה תש"א

שבת במסתור:

בני היכלא דכסיפין

...הוא עצמו, איצ'ה, גם כן מתפלל מדי יום ביומו. הוא נדחק לו לקרן זוית ומשפיל עיניו לסידור. קו אור נכנס לתוך הבור בעד הפתח הצר, והוא מתפלל בלחש, סידור עשינו לו בהיותנו אצל פלקובה על העליה....

ביום השבת מרגישים אנו הנשמה היתרה, היא רוננת במעמקי עמקינו. אנו אוהבים את יום השבת. אנו שואבים ממנו כוח לכל ימות השבוע. בדמדומי הערב אנו שרים "בני היכלא...צבו לחדא בהאי ועדא" א-לקים עמנו, "עמו אנכי בצרה". "שכינתא בגלותא" - אנו מרגישים עצמנו לא כל כך גלמודים ; עמנו אור גדול, הנווד עתה בדד בלי עמו, והמצר בצערנו. אנו מתרפקים בחשיכה על השבת, קשה עלינו פרידתה. הן אנו נשארים לבדנו במשך שבוע כה ארוך, כה אפור, כה מפחיד. מיום א' ואילך אנו מונים בלבבנו את הימים עד ליום השישי. ואז, בערב שבת בין השמשות, דומה שבאפולוליות נפרשים על פני כל השדות מרבדי פלוסין לכבוד שבת המלכה. האורות שבזעירי החלונות הרחוקים נראים בעינינו כנרות של שבת הדולקים בחלל העולם. והן, אמותינו הקדושות שהדליקו את הנרות, מרחפות בסינריהן הצחורים במרחב הכחול, מכסות בידיהן את פניהן - מניחות אותן על ראשינו ומברכות אותנו. בשמים מנצנצים ענוגות הכוכבים - נצנצי נרות שבת. עוד מעט ידענו ויכבו. באוויר מרחף ניגון ליל שבת, הנושב אי משם מאחרי היערות. יש את נפשנו לשבת כך, ערים, ליד החרכים, ולסגן לתוכנו את הניגון הזה עד עלות השחר.

(מתוך: לייב רוכמן, בדמיק חיי, 1961)

הימים הנוראים:

לקראת הימים הנוראים של שנת תש"ב שלח האדמו"ר מאלכסנדר בחשאי מוורשה אגרת לחסידיו הנצורים בעיר מלאווה:

... "תשובה, תפילה וצדקה הם כנגד צום קול ממון. ובימינו אלה שהם ימי מצור ומצוק, במה נזכה לבוא אל המלך, מלכו של עולם?

בתשובה - שהיא צום? חלילה בעת הזאת, ואדרבה - מצווה על כל אחד מישראל לחזק את גופו ולא להתענות.

בצדקה - שהיא ממון? והלוא אין לנו כלום ואנחנו דלים וריקים, לא נותרה לנו כי אם התפילה שהיא קול, ואין לנו אלא לזעוק אל המלך בתפילה ובתחנונים.

וזה הרמז בשיר השירים:

"השמיעני את קולך" - זאת התפילה, "כי קולך ערב" - לשון ערבות, הקול ערב גם בעד צום וממון. וכן הוא בגימטריה - ערב שווה במספר לצום ממון..."

מתוך: !. מקובר, רועה נאמן, עמ' 463-464

ראש השנה במחנה סקרז'יסקו-קמינה:

השופר הוכן לקראת ראש השנה תש"ד (1943) בידי משה (בן דב) וינטרט מהעיר פוטרקוב, שהיה מאסירי מחנה סקרז'יסקו-קמינה ועבד במסגרייה של מפעלי הנשק.

את הרעיון ליצירת השופר הגה האדמו"ר מראדושיץ, רבי יצחק פינקלר, שהיה אסיר במחנה, מתוך תחושה ואמונה שחייבים לקיים את מצוות התקיעה בשופר ולעורר, במיוחד בשעה כזו, את מידת הרחמים. השגת קרן האיל לצורך יצירת שופר הייתה משימה מסובכת מאוד. אחד השומרים הפולניים שוחד בכסף שנאסף בקושי רב במיוחד לצורך זה, אך הוא הביא קרן של שור. רק תמורת סכום כסף נוסף, הביא למחנה קרן איל.

האדמו"ר פנה אל משה וינטרט, שהיה מסגר וכן עירו, וביקש ממנו להכין את השופר. משה וינטרט לא נעתר מיד, מאחר ששימוש בכלי העבודה של המסגרייה לצורך הכנת חפץ שאינו תחמושת, או נשיאה של חפץ כלשהו בין המפעלים למגורים, היו מעשים הכרוכים בעונש מוות מיד.

סיפר על כך משה וינטרט: רבי יצחקל קרא לי ואמר לי בערך כך: משהל"ה, השגנו קרן של איל. אתה עובד במסגרייה של המחנה. עליך מוטלת המשימה להתקין שופר כשר לתקיעות בימים הנוראים. יודע אני יפה [אמר הרבי] שהדבר כרוך בסכנת נפשות, ואף על פי כן עליך לקחת על עצמך סיכון זה [...]. הייתי נבוך ופרצתי גם אני בבכי. מושג לא היה לי כיצד מבצעים משימה קשה זו. איך מעבירים את הקרן לבית-החרושת, כשלושה קילומטרים בקירוב, הכרח היה לעבור בשביל, אשר משני צדדיו סיירו משמרות של אנשי ס"ס שהחזיקו עין פקוחה וערכו חיפושים מדוקדקים אצל כל עובר ושב [...]. פחד נורא תקף אותי, אך לא יכולתי לעמוד בפני דמעותיו של רבי יצחקל – והסכמתי.

בפיק ברכיים הצלחתי לעבור בשלום את השביל כשהקרן באמתחתי, אולם עדיין לא ידעתי איך עושים שופר? ממה מתחילים? נותני עצות לא חסרו, זה אומר להשרות את הקרן במים רותחין וזה מייעץ דווקא במים צוננין, ועוד אחד סבר שיש להרתיחו בתוך חלב רותח. אינני זוכר בדיוק כיצד עשיתי. נדמה לי שריכתי את הקרן בדמעות שנשרו מעיני...

למרות הסיכון הרב יצר וינטרט את השופר והביאו ערב החג לידי האדמו"ר. השמועה על השופר עברה מפה לאוזן, וביום המיוחל הצטופפו האסירים להתפלל ולשמוע את האדמו"ר תוקע בשופר. בין המתפללים היה ר' אברהם אלטמן ז"ל, והוא סיפר על אותו מעמד:

את התפילות שקיימנו למחרת, בצריפו של הצדיק, אין לתאר כלל. הבכיות והיללות, תפילה בכוונה שכזאת, אפשר היה להתפלל רק שם. וכאשר הגיע הצדיק לפני תקיעת השופר לאמירת "מן המיצר קראתי י-ה", הייתה לנו תחושה, או הרגשה, כאילו אמירה זו בקעה רקיעים, וכל הפמליה של מעלה ירדה כדי להשתתף בתפילתנו זו שנבעה מעומקא דליבא. לא! תפילה שכזאת לא שוכחים לעולם...

זה היה באותה שנה שכל קרובינו, יקירינו, הורינו ובני משפחותינו נרצחו. הייתה לנו מין הרגשה שגם הם, יקירינו, משתתפים בתפילתנו זו. בתפילה זו הזדככנו והתעודדנו. תפילה זכה זו, בלויית קולות התרועה שבקעו מן השופר, נתנה לנו כוח לעמוד בכל הייסורים והתלאות שהתייסרנו בהם...

(מתוך: יחיאל גרנטשטיין, "הוד וגבורה", ירושלים 1987)

יום כיפור במחנה וולפסברג:

נפתלי שטרן היה חזן ראשי בק"ק "יראים" בעיר סאטמר. בהגיעו למחנה וולפסברג בגרמניה כתב מתוך הזיכרון את תפילות יום הכיפורים:

כתבתי את זה כדי שלא תהיה לי טעות עד כמה שאפשר לזכור, כי אני זוכר את התפילות כבעל תפילה שהתפללתי שנים רבות...

זה ארבעים ושלוש שנים היה המחזור בכתב היד בתוך המחזור בו התפללתי לאחר המלחמה. בראש השנה הוצאתי אותו ועמד לפני, אני יודע שהתחיל כבר להתפורר כי כתבתי את זה בעיפרון ועל נייר של שק מלט חום שקניתי בתמורה למנות לחם.

מתוך: מחזור וולפסברג תש"ה יד ושם תש"ס

סליחות באושוויץ:

הרשעים הארורים, התליינים של ה.ס.ו. ועוזריהם, היו בטוחים שהיהודים הלקוחים למוות השכיחו מלבם כליל את דפי הלוח היהודי. כי מה ההבדל בין שבת וחול, בין חול ומועד? אולם בני ישראל, עם קשה עורף הוא, את הלוח לא שכחנו. אפילו אנו הסלוניקאים, שדעתנו נתבלבלה עלינו לגמרי, לא שכחנו את חשבון הלוח. לילה אחד קם רבי רפאל חביב בנו של הדיין המפורסם ר' יעקב חביב מיקירי קהילת סלוניקי, והוא שהרעיד את כל ישני הבלוק מספר 21 בקולו שזעזע את הלבבות והרקיע את השחקים "בזכרי על משכבי".

בזכרי על משכבי
בזכרי על משכבי זדון לבי ואשמיו,
אקומה ואבואה אל בית אלוהי והדומיו,
ואומר בנושאי עין בתחנוני אליו שמיו;
נפלה נא ביד ה' כי רבים רחמיו.

לך אילי צור חילי מנוסתי בצרתי,
בך שברי ותקוותי אילותי בגלותי,
לך כל משאלות לבי ונגדך כל תאוותי
פדה עבד לך צועק מיד רודיו וקמיו.
נפלא נא בידי ה' כי רבים רחמיו.

ענני ה' ענני בקראי מן המצר
ויודע בעמים כי ידך לא תקצר.
ואל תבזה ענות עני צועק מתגרת צר
אשר פשעיו לך מודה ומתוודה על עלומיו.
נפלה נא ביד ה' כי רבים רחמיו.

פזמון זה של סליחות הינו על-פי נוסח ספרד. מששמע הצדיק רבינוביץ את הניגון הזה המרטיט לב ונפש, פרץ בבכי עז, וכמעט כל יושבי המחנה, יחד עם ה"קאפוס" נתנו קולם בבכי.

באחד מימי ספטמבר שנת 1943 יצאה פקודה חדשה באושוויץ, לארגן פלוגות-ניקוי מיוחדות בשביל גטו וארשה. בחרו קציני ה-0.0.0.0. אסירים בריאים, לשלחם לגטו ווארשה. לאחר שהמרד חוסל שם לגמרי והיה צורך לפזר את תל-החרבות לקחו לפלוגות הללו רק יהודים מיוון, צרפת, בלגיה וכדומה. הם לא רצו לקחת שם אסיר יהודי היודע פולנית או כל שפה סלבית אחרת, שמא יצליח לקשור קשר עם הפולנים בווארשה. גם בגורלי נפל להצטרף לפלוגת ניקוי כזו ברחוב גנשה

יש לזכור שבאותם הימים, חל יום-הכיפורים. ואנו לא שכחנו את היום הקדוש.

.....לא לשווא הייתי חזן בקהילת אראגון שבסלובניקה. הנאצים אילצו אותנו לחפור באדמה ולאסוף תפוחי-אדמה. אבל על יום הצום לא וויתרנו. היו בפלוגות שלנו יהודים שונים. מכל העדות, מצרפת ובלגיה, היו אשכנזים וספרדים. ואני ערכתי את התפילות ביום הקדוש. לקיום הצום לא היה כל קושי. התרגלנו לרעוב. ולא היה חידוש בשבילנו לצום עוד יום אחד. רק להתפלל לא היה קל. באחת החצרות של רחוב גנשה ההרוסה סידרו את התפילה החטופה. כל מה שזכרתי בעל-פה מתפילות יום-הכיפור, השמעתי בקול עז ונרגש.

.....רק אגיד לך בקצרה לא יכולתי להמשיך בתפילה לזמן רב, דעתי נשתבשה עלי, מעול-השעבוד מקוצר-הנשימה של עבודת-הפרך, לא יכלו המתפללים איתי להקשיב היטב לתפילות שלי. לכן הרימותי את עיני השמימה והתחננתי בתפילה קצרה: "ריבונו-של-עולם", לאחר שעבר עלינו כל מה שעבר באושוויץ ולאחר שראינו כל מה שראינו בגטו ווארשה השרוף וההרוס, אנו פונים אליך ברגע האחרון בבקשה אחרונה זו: שומר ישראל, שמור שארית אחרונה זו של עם ישראל, ואל יאבדנו אחרוני הפליטים מבני ישראל, המוסרים את נפשם למען קדושת השם ועל הריסות גטו וארשה עומדים ומכריזים בקול גדול: ה' הוא הא-לוקים!"...

מתוך מכתב שכתב משה שמואל, איש סלובניקה, עציר אושוויץ, הנושא על זרועו את המספר 114577. בסלובניקה שימש כשליח ציבור. כשעלה ארצה כיהן כנשיא הכבוד של ארגון ניצולי מחנות ההשמדה - יוצאי יוון בישראל.

פורים בגטו וורשה:

ברחוב לא שולטת אווירת פורים אלא אווירת תשעה באב. התפילה נאסרה בציבור, בכל זאת בכל חצר מניינים קוראים את המגילה... 'פורים שפילר' אינם. הייתי אצל הרבי, אני רואה שולחים משלוחי מנות, הרבי לא חובש את השטריימל ולבוש בקפוטת המשי, משוחח עם חסידים על המצב הנורא של היהודים. שולחן אצל הרבי לא ייערך השנה. בקריאת המגילה נכנס סכום כסף קטן יותר בשביל מתנות עניים. בשום מקרה לא לפי הצרכים של העוני.

(ראובן פלדשוה, יומן בכתב יד, ארכיון יד ושם, 033/959, עמ' 483-484)

פורים במחנה:

לוח שנה כמובן שלא היה לנו ולא יכולנו לדעת מתי חל חג כלשהוא. אבל, בבית החרושת היה לוח לועזי ובו היה ציורים של התחדשות הלבנה, מתי היא עומדת במילואה, כך הלאה. כך עשיתי חשבון, ונוכחתי לדעת שחג פורים מתקרב ובא. ניסיתי למצוא דרך לחגוג בעמק הבכא הזה את החג. בחצר מצאתי תפוח אדמה קטן אבל שלם. קלפתי אותו, פרסתי אותו לפרוסות ואפיתי על התנור שעוד נותר לנו לפליטה מן החורף. פרוסות אלו היו משלוחי המנות לחברותי הטובות.

ב.גרינוולד, אורות מאופל, מאורי ישראל, 1988, עמ' 61-63

תשעה באב בגטו וורשה:

בליל זה יבכיון...

רד ערב. אני הולך הביתה, וראשי מלא רעיונות מבעיתים. אני עובר דרך חצר ביתנו, על יד בית התפילה הקטן שלנו (מחמת הסכנה ללכת ברחוב היו מסדרים בית תפילה מיוחד לכל בית). על ספסלים מהופכים ישבו כשני מנינים יהודים. ליל תשעה באב הלילה... שתי שלהבות של הנרות מבליחות עמומות על ה"עמוד". ראשי היהודים מורכנים. עיניהם מביטות לתוך מרחק סתום.

והנה עולה הניגון העתיק, קורע הלב... הניגון שעלה לראשונה, אפשר מפי גולי ירושלים, ושספג לתוכו את הדמעות כל הדורות...

"איכה"...

כל דור ודור – ו"איכה" משלו.

אבל "איכה" של דורנו יש לה צלצול מיוחד – כאשר לא היה לה עוד בשום דור. אפשר זוהי ה"איכה" האחרונה שלנו...

"איכה ישבה בדד העיר רבתי עם". כמה בודדים, כמה גלמודים אנו היום... כמה אקטואליים הם הדברים העתיקים האלה... כמה בוטא בהם האסון שלנו... עוד אז התחיל הדבר.. עם אבדן מלכותנו ומולדתנו. אז לפני 1872 שנה התחיל הדבר.

היום אינה אלא החוליה האחרונה בשרשרת. והרי אנו יושבים, יהודי וורשה, על הקרקע, צאצאי אותם גולי ירושלים ומבכים את החורבן שלנו, חורבן עיר ואם בישראל, וורשה – שהוא תוצאה מאותו החורבן. אנו מבכים את חורבן הגדול והער בקבוצים היהודים באירופה. מבכים את גורלנו אנו, גורל עם בלי ארץ הנתון בכפו של הנורא שבאויבינו והנידון למוות.

יושבים אנו ומבכים את חורבן בית המקדש ואת חורבן חיינו אנו – חיים שהיו מלאים סבל, אבל גם תקוות – שעתה לא תתגשמה עוד לעולם... מבכים אנו את חיינו.....

(הלל זיידמן, יומן גטו וורשה עמ' 33)

"וביום השישי בערב בשכבי על מיטתי בכיתי באמת בזכרי אותם. בשאלי: איפה הם, איפה עמי, עם ד', עם הנבחר מכל העמים. ולא בפעמים הרבה אני בוכה. לפי שאני נזכר בדבר כזה רק שלוש פעמים. פעם אחת בהיותי עוד קטן, בתשעה באב. בערב לפני תשעה באב כבר הייתי נכון ללכת לבית הכנסת, הסתכלתי ב'איכה' ופתאום החילותי לבכות. נזכרתי אז- הדבר היה עוד לפני המלחמה-בעבר שהיה לעמנו... בארצנו, ומאליי החילותי לבכות.

בפעם השניה היה הדבר גם כן בתשעה באב. תשעה באב כמעט עבר. צמתי כל היום ועוד כחצי שעה היתה לזמן שהיה מותר ללכת לאכול. ראשי כאב ואלך לשכב על מטתי. זאת היתה בתשעה באב שעבר כשהייתי עוד בהאג. ובזכרי אז את המצב האומלל של עמנו בצרות שהלכו וקָרְבו בימים ההם, כשכבר חטפו אנשים, בחורים יהודים באמסטרדם, וגם אנשים אחרים חטפו, החילותי גם כן לבכות. הכל נעשה כבר עלי, התפללי לד' בלב נשבר, שירחם על עמו, על שארית יעקב ישוב וירחם, שישבנו אליו ונשובה, שיחדש ימינו כקדם. הפעם השלישית היתה בערב שבת זו, כבר היה סמוך לאחת עשרה. שכבתי כה על מיטתי, הייתי עוד לבוש בבגדי ואחשוב כה בחברתי ובחברי ובכל עמי ופתאום נדחפו הדמעות מאליהן לא יכולתי לעצור בעדן.

ירחם נא הקדוש ברוך הוא על עמו, הושיענו נא א-לוקינו, רחמנו, כי עוד מעט ואבדנו. אם אין אנחנו כדאים לגאולה, די, עשה לשמך ההולך ומתחלל בגויים."

(מתוך יומנו של הנער משה פלינקר עמ' 58-59)

תפילות מעמק הבכא

"ויצעקו בני ישראל" – תפסו בידם אומנות אבותיהם (מכילתא דרבי שמעון)

מקובל שבשעת מצוקה מכנסים עצרות לתפילה ולזעקה, מכריזים על תענית, מתפללים ומקווים לישועה.

גם בתקופת השואה המשיכו בתבנית הזו, ב"אומנות אבותיהם", גם במצבים בהם אנשים ידעו שהם עומדים למול המוות בידיעה שמותם קרב, ביקשו להמשיך אותה התבנית.

לפנינו מקבץ מקורות מתוך "אש קודש", ספרו של האדמו"ר מפיאסצ'נה, רבי קלונימוס קלמיש שפירא זצ"ל תרמ"ט (1889) – תש"ד (1943). בספרו נלקטו דרשות שנשא האדמו"ר מדי שבת ומועד בגטו וורשה.

רבנו התגלה במלוא שיעור קומתו התמירה בעת צרה וצוקה, ובעצמו שתה את כוס התרעלה עד תומה, כאשר בנו יחידו וכלתו נספו בראשית המלחמה.

בגטו הסתופפו רבים בצילו, שמעו אמריו כי נעמו, ואת דברי החיזוק, את ביתו פתח לרווחה, שם התקיימו תפילות בציבור ואף מטבח כשר לפליטים.

מתוך דרשה לשבועות ת"ש

"שיר למעלות אשא עינים אל ההרים מאין יבוא עזרי. ובנין מהי השאלה, הלא יודעים אנו שהוא יתברך המושיע, ולמה התשובה 'עושה שמים וארץ'? פשוט הוא, שכשחם ושלום ישראל בצרה, שאין רואים שום מבוא לישועה, ושואלים 'מאין', אז התשובה 'עזרי מעם ה' עושה שמים וארץ', שברא אותם ד' יש מאין, שלא היה שום יסוד ומבוא לבריאתם, כן גם לנו יושיע עתה יש מאין".

שבת שובה תש"ב

"חשבתי שבצרות כאלו, כשיבוא ראש השנה, אז תפילות ישראל תהיינה ברעש שפיכת הלב כזרם מים... את אשר ראו עינינו, אז-קודם המלחמה- יותר רעשו והתלהבו, גם התפללו תפילות ראש השנה ביותר שפיכת הלב מאשר שנה זו. פשוט הוא, מפני חולשת הגוף שאין כח לישראל, אבל מכל מקום,

רואים שגם ראש השנה וגם ה'שבת-תשובה' אינם ביראה והתלהבות כמו אז"....

"ואיזה סיבות ישנן לזה: א', כי דוד המלך אמר: 'ביום קראתי ותענני, תרהיבני בנפש עוז', כשאישישראל מתפלל ונענה בתפילתו, אז מתחזק ומתלהב אחר כך בשאר תפילותיו".

סיבה ב' היא כמו שכבר דברנו, שלכל דבר, גם לאמונה וגם לשמחה, צריכים איש שהוא יאמין והוא ישמח, מה שאין כן כשכל האיש נרצץ ונרמס, אין מי שישמח. וזה הדבר בענין התעוררות בתפילה, איש ישראלי עתה נופל, שוכב ונרמס, ואין מי שיתעורר בתפילה. אבל דוד המלך אמר 'מעמקים קראתיך', לא מעומק אחד בלבד, רק 'מעמקים' - שני מעמקים, שאף שלאחר נפילתי בעומק הראשון קראתיך, ולא בלבד שלא נעניתי ולא נושעת, רק עוד נפילתי בעומק השני, עומק בתוך עומק, מכל מקום הנני מתחזק ושוב קורא אותך".

תפילה שחברה ע"י האדמו"ר מפיאסצ'נה ערב הגירוש הגדול מוורשה, החל בערב תשעה באב תש"ב (22 באוגוסט 1942)

רבנו של עולם! האיזנה לקול בכיינו ולאנקת לבנו – ראה את צערנו ועניינו – והושיעה ממצוקתנו הגדולה.

קרובי נפשנו, נשים וילדים, אבות ואמהות, אחים ואחיות ושאר אחינו בני ישראל נעקרו מתוכנו, הם לוקחו בשבי ועקבותיהם לא נודעו.

היה נא אתה מגינם של כל השבויים, שמור עליהם מכל צרה וצוקה, תן להם כוח לעמוד בעינויים מידי מעניהם, מחרפים ומגדפים. המצא להם חיות למען יזכו לשוב אל משפחותיהם.

הריני מנדב צדקה

אל רחום וחנון! – עשה חסד ורחמים לכל הקוראים אליך בלב שלם.

אמור לצרותינו די. הגן על קומץ שארית הפליטה הקטנה – כשם שהושעת את אברהם אבינו מידי נמרוד, ואת יעקב אבינו מידי עשיו ולבן, ואת משה רבינו מידי פרעה, ואת דוד המלך מידי גלית הפלישתית, ואת חנניה מישאל ועזריה מידי נבוכדנצר.

תפילתו של ילד בגטו:

"אמא נמצאת אתכם, אל תדאגו," אמרה בשלווה. גיטל, שהיתה עסוקה באריזת חפציה בעוד היא אוחזת את תינוקה ופניה מתוחות, קידמה אותנו בברכת "גוט שבת" לבבית. איזה ניגוד למתרחש ברחוב! חשבת לעצמי. אבל היכן שאר הילדים? ראיתי רק את בנה הבכור, הרשל"ה. הוא עמד בחדר, מתפלל. כשפניו נשואות לשמים, פנה אל ה' בקולו המתנגן. הכל סביבו נשכח, הוא אף לא הבחין כי נכנסו לחדר. הוא נמצא לבדו עם בוראו, מתחנן למען חיי הוריו, אחיו, אחיותיו, עמו - מפציר עבור כל

היהודים המיוסרים.

התבוננתי בילד בן האחת-עשרה העטוף בתפילתו. נראה היה כהתגלמות מלותיו של דוד המלך ע"ה – "ואני תפילה". פניו שיקפו את מיליון הילדים בני עמנו, כאובים ונפחדים לקראת הפרידה מהוריהם הממשמשת ובאה; מלאי חרדה מן המוות המתקרב, וממותם של אהוביהם בו יאלצו לחזות במו עיניהם. ילד קטן ושברירי, המכריח את עצמו לעמוד זקוף, קומתו הולכת ומתנשאת בעוד תפילתו שופעת ופורצת מעמקי לבו. יד קטנה ורזה הסתירה למחצה את צדודית פניו העדינות, מנסה להסתיר מעיניו את כל הרשע סביבו, בעוד הוא קורא קריאת שמע, מעיד כי אוהב הוא את ה' בכל מאודו; מאשר את נכונותו למסור את חייו בעבור אמונתו. כל מלה ומלה, בוטאה בבהירות ומילאה את החדר באמונה מוחלטת, בטוחה.

עמדתי רתוקה למקומי. מעולם לא ראיתי ואף לא שמעתי תפילה שכזו.

אולי המלאכים ברקיעים, מוקפים שרפים הניצבים לפני כסא הכבוד, יכולים להלל את השם באופן כזה. אבל המלאכים - אין להם הורים ואין הדאגה אודותם מטרידה אותם כלל, ואף אין להם אמהות מהן עליהם להיקרע. הם לא סובלים מחלומות ביעותים של הרג ועינויים, אין הם חוששים לחייהם.

לא! תפילתם לא תוכל להשתוות לתפילתו של אותו ילד.

"רבנו של עולם!", התחננתי בדממה, "אם לא נענית לתפילותיהם של אבותינו, אותם גברים ונשים קדושים וטהורים, שהלכו לתנורים ותפילה על שפתותיהם... אם לא נענית לתפילותיהן של אמהות שהפצירו בך להציל את ילדיהן... אזי, רבנו של עולם, הקשב נא לתפילתו של ילד זה, העתר נא לשה תמים זה העוקד את עצמו על מזבחך. גאל את עמך שבע היסורים בזכותו ובזכות כל הילדים התמימים והזכים."

פרל בניש, "הרוח שגברה על הדרקון", עמ' 200-201.

תפילת נשים

...צעיר שנמלט מטרבלינקא סיפר לי .... הייתה זו קבוצה גדולה של נשים וילדים. מבין כולם התבלטה אשה אחת גבוהה, שראשה עטוף היה בשביס. היא עמדה בקרן-זווית, פניה אל הקיר, אל איזה "מזרח" סמוי שיצרה לה בדמיונה. מאחריה עמד ציבור הנשים וכמותה כיוונו אף הן פניהן אל אותו כותל טמא של צריף-המוות.

כחזן ביום הכיפורים, כשליח ציבור של עדת נדונים למוות, עמדה האשה באותו יום הדין בטרבלינקא, ביום זוועות של כיליון. בנעימת-תפילה של הימים הנוראים ובמלים ביידיש שיצאו מקרב לבה שיטחה טענותיה לאלוהים: - שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד! – קראה מנהמת לב - ריבונו של עולם, אתה אבינו האחד והיחיד, ואין לנו אב זולתך. פקח עיניך וראה את עונינו, הבט אל שפלותינו וקבל את זעקת ילדינו וטפינו. הסר מאתנו כל חטא... כדי שנזכה... שם... עם כל מחמדי לבנו... אב רחום שבשמים!...

זעקת בכי פרצה מלבה והיא נאלמה דום. וכל הצריף כולו נזדעדע לרגע בבכי, כעזרת נשים ביום הקדוש. - ולמען השם - פתחה האשה שוב בכוחות מחודשים - למען שמך הנקדש בעולם - נקום את נקמתנו, דרוש את דמנו מידי צוררינו. אל יהי קרבננו קרבן שוא! זעקת העינויים של ילדינו - כל מה שעוללו לנו - על ראשם ועל ראש זרעם! על בנים ועל בני-בנים, רדפם באפך והשמידם, עקור אותם משורש, כמו שהם עושים לנו! אב רחום שבשמים!...

במלים אלה או בדומה להן זעקה האשה את תחינתה. היא פרשה כפים למרום וציבור הנשים עמד מאחריה ובשפתים חיוורות לחשו עמה כל מלה ומלה. כמו בברכת הנרות הליטו פניהן, בכפות ידיהן, הניעו חרש את גופן. אף הדמעות נגרו מבינות לאצבעות ידיהן.

(מתוך: רחל אוירבך, בחוצות וארשה, ת"א, תשי"ד)

נשים מתפללות בראש השנה:

הגטו של טלז היה בחלק הכי גרוע של העיר. רוב האנשים גרו בבתים רעועים, בלי חלונות, ברפתות ואורוות, בטחב, קור ולכלוך. רוב התושבים בגטו היו נשים. [בשלב זה לא היו יותר גברים בגטו טלז] חג ראש השנה הגיע. הנשים התאספו בבית הכנסת הישן, שנמצא בחלק העיר הזה לתפילת החג. מחזורים וסידורים כמעט ולא היו, וכן גם לא נמצא אדם שישמש שליח ציבור. כולם חיכו... ולפתע נשמע קול ערב: "ברכו את ה' המבורך" והקהל ענה: "ברוך ה' המבורך לעולם ועד" לפני התיבה עמדה נערה צעירה שהתפללה בעל-פה, קטע אחרי קטע, פיוט אחרי פיוט, בניגון המתאים לחג הזה, כמו חזן אמיתי, והקהל נסחף אחריה. גם בשופר תקעה הנערה. היא הצמידה את ידיה לפיה בצורת שופר והוציאה קולות של תקיעה.. "שברים".." תרועה".." כמו בעל תוקע מושלם התוקע בשופר אמיתי. היא גם קראה את פרשת השבוע כבעל קורא מובהק....

מתוך: ספר טלז, מצבת זיכרון לקהילה קדושה. מאת חסיה גרינג-גולדברג. בהוצאת ארגון יוצאי טלז בישראל

יהודים מתפללים בגטו

תפילות ביערות בקרב פרטיזנים

החיים ביער היקשו מאד על ניהול אורח חיים דתי, ולמרות זאת אנו רואים ברבים מקרב הבורחים ליער ניסיונות לחיבור למעגל השנה, כמו גם חיבור תפילות מיוחדות למצבם המיוחד.

בקיימם חלק מן המצוות ובהתפללם חלק מהתפילות עולה רצונם העז להתחבר למעגלי החיים ולמעגל השנה, ולשאוב כוחות מהמשמעויות של התפילות ושל החגים, כוח לחיות, כוח להישאר אדם הנברא בצלם א-לקים.

ידעתי כי שנינו מהרהרים בזאת, היה זה לילו של יום הכיפורים. נזכרנו בליל כל נדרי. הבית. אהה. הבית של הימים ההם. ההורים, הילדים, בית הכנסת, העיירה, אולם רק בדמיונו נתגלגלו והלכו התמונות, ואפילו מלה לא יכולנו להגות בפינו. חשתי כי הכרח לי לשבת לפרוש מעל שני הפרטיזנים, ליפול על צוואריו של חיים ולבכות, לתנות כל יסורי, כל מצוקת ליבי, ולבכות בדמעות את האש הלוהטת העצורה בקרבי. או אולי להעלות את זכרון החיים שנכרתו, את זכרון הנשמות היקרות שנצמתו מארץ החיים, לבקש סליחה ומחילה לעצמנו על החטא שברצון לחיות, על חטא התאוה להתהלך בחיים עלי אדמות...

"אל תעזבנו ד' א-לקינו..."

"מחל וסלח אשמים..."

תוך כדי הליכה רציתי לומר "כל נדרי", אולם המילים נתעלמו ממני, נתעופפו להן... לא יכולתי להסדיר את תפילתי הדמעות עמדו בגרוני ולא מצאו דרך החוצה, אלא שקעו וחילחלו אל קרבי פנימה..."

מתוך: יחיאל גרנטשטיין "יהודי ביער"

תפילת הספד לפרטיזנים רשומה בכתב ידו של מפקד יחידת פרטיזנים, משה גינדלמן, שבה נהג להספיד את הפרטיזנים שנהרגו ביער. משה גינדלמן הקים פלוגה יהודית שפעלה באופן עצמאי באזור הצפוני של מחוז ז'יטומיר, עד לשחרור השטח באוקטובר 1943. ניסיון לפענוח מילות התפילה (מוצג במוזיאון ההיסטורי ביד ושם):

"ידיד נפשי צורי וגואלי אלוף .. שומר וצילי חיים וכוחי ועזי ומשגבי, מעון ומשען הוא לי.

אהבתך ויראתך תקבע בלבנו לשמור תורתך ומצוותיך

בנערינו ובזקינינו לעבדך באמת בכל כוחנו.

האר פניך אלינו וניושעה אנא ד' הושיעה נא לעבדך באמת בבינה ודעה. בשמחה וכל טוב בקדושה

ובטהרה. דרך פיקודיך הבינני ואשיחה בנפלאותיך. רחם נא עלינו ברוב רחמיך וחסדיך, כי אתה

ראשון ואתה אחרון ואפס בלתיך.

וחיים ארוכים וברכה וכל טוב ... ובבנים .. ותבנה בית מקדשינו....

נא מלכות שכינה עוזך ותביא משיח בן דוד עבדך ותמלא דעה לעבדך.

הגלה נא ותאיר ארץ מכבודך והביאנו לירושלים עיר קדשך ושמח נפשינו בישועתך, כי אתה אבינו ואנו בניך.

יחיד ומיוחד משבנו (משגבנו כנראה) ומאורנו ... בבריאות והצלחה ושלום כל ימי חיינו ותסיר מעלינו

כל המידות רעות הקבועות בליבנו לעבדך באמת בנפשינו ומאודינו..

חיים ארוכים וטוב תסמכנו וירושלים עירך תבנה ותגאלינו במהרה בימינו. חזקינו ואמצינו ... יחיד

תייחד מדותיך וראה מאורות הבט ואמף (אולי הכוונה לעמך) לפנינו מאורות. ותפילתינו האזינה ...

ישועות כוינו (כנראה קיווינו) הביננו נא קבל ברצון א-לקי הפלאות

ובכן תתהדר בכל שיר תת... בכל פאר תתקבל לעדי עד. ככתוב בתורתך ד' ימלוך לעולם ועד. ברוך

ד' לעולם אמן ואמן."

קדיש וקינות שנאמרו ונכתבו על השואה בתקופת השואה:

קדיש- התפילה המזעזעת היא היום במקום הראשון בכל המניינים. אומרי הקדיש הם רוב המתפללים. במניינים רבים תלו על הקיר שלט גדול עם מילות הקדיש, ומלבד זאת מוכרים הרבה דפים קטנים עם תפילת הקדיש באותיות [במילים] גרמניות, לטיניות וצ'כיות, בשביל הפליטים הרבים שהיו בגטו. לאמירת קדיש באים ילדים רבים ממקומות מחבואיהם בחורבות הגטו.

הזכרת הנשמות... הביטוי הזה של הצער היהודי.... היו מתקבצים מניינים מסוג מיוחד, נשים רבות או ילדים היו באים ועומדים בלב דואב ולא ידעו מה לעשות: אם לומר הזכרת נשמות או לא (מכיוון שלא ידעו מה גורלם של יקיריהם) ושאלת זעקה זו הייתה מופנית אל מורי ההוראה. הללו הורו לשואלים לומר את תפילת "אב הרחמים". כמעט בכל המניינים היו עושים הזכרה לקדושים (מבלי לפרט את שמות ההרוגים). במניינים מסוימים היו אומרים את ה"מי שברך לגדולי הציבור" לפני הקריאה.

(מתוך: יחיאל בירמן, ארכיון יד ושם)

בתשעה באב תש"ג (קיץ 1943), אחרי שגורש למחנה אושוויץ לאחר חיסול הגטו, כתב שמעון קמפלר מבוכניה (BOCHNIA) קינה על קהילות ישראל בגליציה. הקינה נכתבה על משקל הקינה אלי ציון ועריה הנאמרת בסוף סדר קינות של תשעה באב:

גאליציען ועריה כמו אישה בצריה
וכבתולה חגורת שק על בעל נעוריה
אלי צבקות קדש קהלי-ה, בתי מדרשות וכניסיה
ועל ביאת מחרפי אל בתוך מקדש חדריה
אלי ספרי תורות וגליונותיה ואותיות פורחות באוירה
ועל המוסרים עליבה להתילה ונשרפו בשלהבתיה
אלי תינוקות של בית רבן ומלמדיה
ועל בחורי חמד ושיבותיה
אלי קול התורה שנשמע בבתי מדרשיה
ועל התורה והמצוות שנשמרו בחומותיה
אלי ראשי ישיבות וגאוניה
ועל תלמידי החכמים ורבנותיה
אלי האדמורים עם רבבות חסדיה
ועל ספרי החסידות בטוב טעמיה
אלי בתי ישראל וחרבותיה, גבירה ונדיביה
ועל מוסדות הצדקה וחברותיה
אלי פעלי ישראל וחרבותיה, גבירה ונדיביה
ועל מוסדות הצדקה וחברותיה
אלי פועלי ישראל ויד חרוציה
ועל מפלגות ישראל לארגנותיה
אלי סופ?רי וחכמי ישראל לסוגיה
ועל העתונות והספרות ישראל למיניה
אלי הקדושים והטהורים והרוגיה
ועל אשר לר באו לקבוריה
אלי עוללים ויונקים לא וחטאו מימיה
ועל דמם אשר שופך כמו מימי יאוריה
אלי רינת תהלות ישראל בשיריה
ועל צעקה ותפלת ישראל בדמעותיה
אלי הנשים אשר נקבו בצניעותיה
ועל המצוות שמסרו נפשם עליה
אלי סוחרי ישראל ובתי חרושיה

תפלת 'קל מלא רחמים' על קדושי השואה הנוראה

שנעקדו על קדוש ה' בשנות הזעם והאימה – ת"ש תש"ה
מיוסד ע"פ א"ב כפול חמש, וכל קטע נשלם על לשון המקרא,
ובסוף חתום שם המחבר בראשי החרוזים – י. ה. בן אדוני אבי אשר חזק.

קל מלא רחמים. אדון החסדים העצומים. אביר דורש דמים. אשר פעלו תמים. המצא מנוחת
עולמים. על כנפי השכינה במרומים.

אָל המנוחה וְאֵל הנחלה :

ב מעלות קדושים וטהורים. כזהר הרקיע מזהירים. את נשמות הגבורים. קרבנות צבור נבחרים. זקנים
עם נערים.

בְּהֵעֶלְוֹת על מוקדה כזבח וכעולה :

ג ברי פח פעמודים. גאוני גורסי פקודים. גדולי מנהיגי החסידים. גם טהורי הילדים. גועו בגזירת
עקדים.

גָּדַע בְּחַרֵי אֶף כָּל אַבְיֵרֵי סֵלָה :

ד ור דעה ותורה. דורשי דת בטרהה. דמם נשפך בעברה. דיני אכזריות סדום ועמרה. דראון שואה
אימה בגזרה.

דְּמוּעַ תִּדְמַע עֵינַי יוֹמָם וְלַיְלָה :

ה יו צרינו לראש. האכילנו ענבי-רוש. השביענו לענה וראש. הגו כרם ישראל לחרש. הוי כי גם
דמינו נדרש.

הֲרַגְתָּ בַּיּוֹם אֶפְרַיִם טַבַּחַת בְּאֵין חַמְלָה :

ו עמדו זרים והרעו. ובני נכר פגעו. ובמרכבות דחק לאו. ובעגלות בקר זעו. יחוגו כשפור ונעו. כשה
אוֹבֵד תַּעֲוֹ.

וְהִמָּם מְהוּמָה גְדוֹלָה :

ז כור לבני אדום חטאה. זועות זלעפות השואה. זדון גרממיה רשעה. מחריבי עולם בפשיעה.
וחברותיה בהצטרפות לשנאה.

זָרוּעַ לִבְנֵי לוֹט סֵלָה :

ח רב פיפיות ומכונות. חלמנו ומאוטהאון מיתות משונות. חנק בקרונות ובמחנות. גטאות מסגר
וערי מסכנות. חבלי יגונות וקול ענות.

חוץ ובית חרב שפלה :

ט פנו לבו ולשנינה. טבח זבח ללא חנינה. צעקת יתום ואלמנה. סבלת שכולה ועגונה. רזון חורב
וצינה.

טְבַעְנוּ שְׁקַעְנוּ בֵּינוֹן מְצוּלָה :

י זובו מדקרים מתנובת. ילדים על אבות. יבשו נפשות צמאות רעבות. חללי רעב עזובות. שוכבי על
ארץ תלאבות.

יּוֹם שׂוֹאָה וּמְשׂוֹאָה יוֹם חֲשָׁךְ וְאֶפְלָה :

כ ליון וחרץ וצעקה. כבשנות אושוויץ וטרבלינקה. כאב חניקה ומצוקה. בוקה ומבוקה ומבלקה.
אנוש עד דבא.

כְּלָה בְּשָׂרֵי וְעוֹרֵי בְלָה :

ל יל הבדלח הנורא. לאפר כל תפארה. תבערת ספרי התורה. ובתי מקדש למדורה. כשריפת בית
הבחירה.

לְהִבָּה כְּאֵשׁ סְבִיב אֶכְלָה :

מִזֵּי רָעַב וְצָמָא. מֵאֵפֶל כָּל הַיְמָמָה. 'מִיִּדְנָק' וְיַבְעֵלְזוּיִן' שְׁמָה וְשִׁמְמָה. מִפְקָר וּמַעֲרַב אִימָה. וְהָמָה
לְשׂוֹאָה יִבְקָשׁוּ בַמְלַחְמָה.

מתבוססת בְּדָמִים בְּיַדֵּי בְּנֵי עוֹלָה :

ג פּוּץ רֵאשֵׁי עוֹלָלִים. עַלֵי סְלָעִים נִסְקָלִים. תְּנוּקוֹת רַבּוֹן שְׁתוּלִים. נִדְבָקוּ לְשׁוֹן אֲמָלָלִים. נְעָרִים נְפוּלִים
חוֹלִים. וְגִיסוֹת רִשָׁע צוֹהָלִים.

נִפְשֵׁינוּ נִבְהָלָה לְקוֹל הַמְּלָה :

ס עֲרוֹת סֵאוֹן הִרְעָשָׁה. סְבָלוֹת אִמָּה קְדוּשָׁה. בְּשָׁנוֹת ה – ת"ש עַד תַּשְׁ"ה. גָּבַר זְרוּעַ רִשָׁע. לְהַשְׁמִיד
וּלְאַבֵּד בְּהַכְּשָׁה.

סַעַר בְּיוֹם סוּפָה שְׁאוֹן וּבְהָלָה :

ע ת צָרָה לְעַם קְדוּשִׁים. עֲנוּי עֲנֵי עֲנָשִׁים. עַל גְּבֵי חֲרָשׁוֹ חֲרָשִׁים. עוֹ בְּכָל זֹאת לֹבָשִׁים. עֲקוּדִים שָׁם
שָׁמִים מְקַדְּשִׁים.

עֲדָרֵי הַרְחָלִים שְׁפָלָם מִתְאַיְמוֹת וְאִין בְּהֵם שְׁבָלָה :

פּ יֵחַ שְׁרוּפֵי הַשְּׂמֵדָה. פְּשׁוּטֵי צִנְאָר כְּבַעֲקָדָה. פְּרָעוֹת וְהֶרֶג בְּהַתְּמָדָה. פְּלָצוֹת 'סוּבִיבוּר' וְ'בֵאבִי-יָאָר'
לְהַכְּתָדָה. פְּעוּט וְשִׁיבָה עַל מוֹקְדָה.

פִּיק בְּרַכִּים וְלֵב נִמְס בַּחֲלָלָה :

צ דוּ צַעֲדֵינוּ מִהֲלִיכוֹת. צַעֲדוֹת מוֹת בְּאַנְחוֹת. כְּצֵאֵן לְטַבַּח בְּאַפִּיסַת הַפְּחוֹת. הַלוֹךְ יִלְךְ וּבָכוֹת.
וּלְכוּשָׁלִים מְכוֹת וְתוֹכְחוֹת.

צֵאֵן אוֹבְדוֹת הֵלְכוּ הַלוֹךְ וְגָעוּ בַמְּסָלָה :

קָן רֵן יִשְׂרָאֵל שְׁבֻטִים אֲסוּפִים. קַהֲלוֹת הַקִּדְּשׁ לְאַלְפִים. קוֹל יַעֲקֹב בַּתְּקִיפִים. קַפְדוֹ חֲרָבוֹ לְשִׁדּוּפִים.
קָרְסוּ מִבְּצָרֵי פֶּאָר הַזְּקוּפִים.

לְחַרְפָּה וּלְמִשָּׁל וּלְשִׁנְיָנָה וּלְקַלְלָה :

ךָ אֵה נָא וְהַבִּיטָה. רְצוּצִים מְשֻׁפָּלִים מָטָה. רַבְּבוֹת רַבָּאוֹת רַבּוֹת לְשִׁחִיטָה. וְכַמְעַט לֹא נוֹתַרְנוּ לְפִלִּיטָה.
בְּהֵאֵפֶל שְׁמִינוּ עֲלֻטָה.

רַחוּם, רַפָּא נָא לָה :

שׁ בְּר שְׁנוֹת שְׁפָל. שְׁמִים קָדְרוּ אֵפֶל. חֲשָׁךְ עֲנָן וְעַרְפֶּל. בְּהַגְדֵּשׁ סֵאת יַגוֹן הַסְּפָל. כִּי לְקִינוּ בְּכַפָּל.

שְׁתִּינוּ מְצִינוּ כּוֹס הַתְּרַעְלָה :

תּ פֶּן אֲלִינוּ בְּרַחֲמֵיךָ. תִּשׁוּב וּתְרַחֵם עִמָּךְ. תִּרְדֹּף וּתְשַׁמֵּיד קִמְיָךְ. תִּצְלִנּוּ מִחֲרוֹנֶךָ מִזְעַמָּךְ. תִּשְׁמַחְנוּ
תִּקְבְּצֵנוּ בְּנֵאֲמָךְ.

וְהַבִּיאוֹתִים אֵל הַר קָדְשִׁי וְשִׁמְחָתִים בְּבֵית הַתְּפִלָּה :

קָה הוֹשָׁע שְׂאֵרִית הַהַצְּלָה. תִּהְרֹגָה עֲלֶיךָ בְּגוֹלָה. בְּנֶךְ בְּכוֹרֶךָ עִם סְגָלָה. אֹד מוּצֵל מִצְלָמוֹת

וְאַפְלָה. אֲמַתְךָ הַבְּחוּרָה הַמְּשֻׁפָּלָה. אֲשֶׁר נָטְעָה יְמִינֶךָ לְנַחֲלָה. חֲזִיק וּרְפָא שְׁבָרֶיךָ בַּחֲמָלָה. לְתַת
אַחֲרִית וְתִקְוָה וְגִדְלָה. שְׁבַע וְשִׁמְחוֹת וּפְדוּת מִנְּגַע וּמַחֲלָה. וּבְצִרוּר הַחַיִּים לְמַעַלָּה. נְשָׁמוֹת הַקְּדוּשִׁים
תִּהְיֶה צְרוּרָה בְּלוּלָה. וְיִנוּחוּ בְּשָׁלוֹם סְלָה. וְשָׁלְמוּ יְמֵי אֲבָלָה. בְּהַשְׁמַע קוֹל מְבַשֵּׁר בְּצִהָלָה.

הַגִּיעַ זְמַן גְּאֻלָּה :